

Wiemer Salverda¹

Uit de economie druppelt weinig inkomen omlaag, op de arbeidsmarkt stroomt het omhoog

In zes punten

- A. De arbeidsinkomensquote belemmert inzicht in de verdeling, zowel de functionele als de personele**
- B. De Nationale Rekeningen geven slechts beperkt inzicht in kapitaalinkomens; dat beïnvloedt ook de personele inkomens- en vermogensverdeling**
- C. De inkomensontwikkeling blijft sterk achter bij de economische groei, vermogensgroei overbrugt het verschil niet**
- D. Een sterk groeiende combinatie van personele inkomens in (arbeids)huishoudens compenseert dit deels op huishoudniveau maar dan vooral aan de top van de inkomensverdeling**
- E. Die combinatie van (arbeids)inkomens krimpt nu en beperkt zich in toenemende mate tot hoogopgeleiden**
- F. Dit schept sterke, nieuwe uitdagingen voor inkomensherverdeling en huishoudvorming die slechts in samenhang met de arbeidsmarkt kunnen worden opgelost**

Ik licht de punten kort toe onder verwijzing naar ondersteunend materiaal in de Appendix.

¹ Emeritus directeur Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies AIAS, emeritus hoogleraar Arbeidsmarkt en Ongelijkheid Amsterdam Center for Inequality Studies AMCIS, Universiteit van Amsterdam, en fellow van de World Inequality Database.

A. De arbeidsinkomensquote belemmert inzicht in de verdeling, zowel de functionele als de personele

1. Het Nederlandse gebruik van de AIQ is internationaal uniek.
2. De quote telt twee posten van de Nationale Rekeningen bij elkaar²: Bruto-bruto loonsom (op zich het 'loonaandeel') en 'gemengd inkomen' van zelfstandigen. Dat heeft geen toegevoegde waarde boven de aparte behandeling van beide, met elk een eigen macro-economische betekenis en dynamiek.³ In het bijzonder ontbreekt die waarde voor de publieke financiën, juist omdat de belasting de beide categorieën zo verschillend behandelt.
3. De quote vertekent inzicht in de functionele verdeling (tussen arbeid en kapitaal) door belangrijke tekortkomingen aan de kapitaalskant:
 - Ze negeert de grote inkomensongelijkheid onder zelfstandigen. De sterke groei van zzp-ers met lage inkomens heeft weinig veranderd aan de positie van de top van zelfstandigen. Zelfstandigen in de Top-10% ontvangen circa de helft van alle gemengde inkomen (de inkomensverdeling van zelfstandigen is heel ongelijk), maar zij worden niet langer geacht winst te maken (Figuur 1). De zzp-ers zijn per saldo additioneel.
 - Ze laat afschrijvingen, een belangrijke inkomensstroom van kapitaal, buiten beschouwing.⁴
 - Ze lijdt aan het beperkte inzicht dat de Nationale Rekeningen bieden op kapitaalinkomens (zie punt 2).
4. De quote verschaft per definitie geen inzicht in de inkomensverdeling van personen en huishoudens. De AIQ gaat dan ook voorbij aan de effecten van inkomensongelijkheid, bijv. via besparingen, op investeringen in economie en menselijk kapitaal.

² Sinds de revisie: CBS, CPB en DNB (2017). *Herziening methode arbeidsinkomensquote*. Voordien werd zelfstandigen het gemiddelde loon toegerekend en werd het resterende gemengde inkomen als winst beschouwd (dat kon ook negatief zijn.). Argument voor de revisie is dat de gemiddelde beloning van zelfstandigen vanwege de snelle groei van zzp-ers tegenwoordig veel lager uitvalt dan van werknemers. Dat was echter ook in de jaren zeventig al het geval toen arme winkeliers massaal uitkeken naar het verhogen van de AOW zodat ze hun zaak zouden kunnen sluiten en met pensioen gaan. Mocht het inkomen van zelfstandigen weer stijgen tot boven dat van werknemers (bijvoorbeeld bij wettelijke invoering van een minimumtarief) dan schiet de AIQ navenant (en vertekenend) omhoog.

³ Het verbaast niet dat Rabo (2016) en (2018) de arbeidsinkomensquote wel noemen maar de analyse richten op arbeidsproductiviteit en lonen en op NR-sector Huishoudens. Ook IMF, *World Economic Outlook 2017*, hoofdstuk 2, is geheel gebaseerd op het loonaandeel.

⁴ Internationaal loopt de AIQ uit de pas met de netto toegevoegde waarde exclusief afschrijvingen in de noemer in plaats van de bruto (vergelijk ILO, IMF, OESO en WB, *Income inequality and labour income share in G20 countries: Trends, Impacts and Causes*, p.10, september 2015).

B. De Nationale Rekeningen geven slechts beperkt inzicht in kapitaalinkomens, wat ook de personele inkomensverdeling raakt

5. De NR omvatten naast de loonsom een aanzienlijk 'exploitatie-overschot'. Daarvan wordt in de AIQ, en (overwegend) ook in de inkomensverdeling, uitsluitend het gemengde inkomen van zelfstandigen zichtbaar, in de uitsplitsing naar de sector Huishoudens. In principe is echter alle bedrijvigheid uiteindelijk eigendom van personen en huishoudens en behoort alle bedrijfsinkomen hen toe. Dat is evident gesteld dat alle bedrijvigheid eigendom was van zelfstandigen, en NV's niet zouden bestaan c.q. hun ultieme eigenaars bekend zouden zijn.⁵ Inkomen dat in bedrijven wordt ingehouden vormt in dat verband een besparing van huishoudens. Idealiter, worden dergelijke inhoudingen weerspiegeld in de marktwaarde van bedrijfsbezit en moeten ze dan zichtbaar zijn in de vermogens van huishoudens. Het is daarom zaak beide verdelingen in samenhang met elkaar te zien wanneer het over economische groei gaat.

6. In de praktijk belemmert het gebrek aan informatie betreffende het eigendom van bedrijven tezamen met de sterke internationalisering⁶ en financialisering⁷ dat inhoudingen zo weerspiegeld en zichtbaar worden.⁸ Ons kapitaalgedekte beroepspensioenstelsel speelt hierin vanwege zijn omvang ook een belangrijke rol.⁹

⁵ Het financiële kadaster voorgesteld door Zucman, *Belastingparadijzen* (2015) biedt daarvoor een oplossing.

⁶ Nederlandse huishoudens hebben bezittingen in het buitenland en omgekeerd, dus niet alle exploitatieoverschot hoort in de *Nederlandse* inkomensverdeling thuis. In de inkomensverdeling is niet bekend wat uit het buitenland afkomstig is. Het saldo van kapitaalinkomensstromen is weinig veranderd maar de onderliggende stromen in beide richtingen zijn verveelvoudigd (van 10 naar 30 à 40% BBP, bekend sinds 1995), in tegenstelling tot omringende landen.

⁷ Bedrijfseigendom is handelswaar op financiële markten waardoor de marktwaarde niet per se overeenkomt met de intrinsieke waarde van bedrijven.

⁸ De belangrijke projecten EGDNA van OESO en nationale statistische bureaus (w.o. CBS) (<https://www.oecd.org/els/soc/Session4-3-Work-of-EG-DNA.pdf>) en DINA van de World Inequality Database (wid.world) proberen de verdeling van de gehele nationale economie in kaart te brengen.

⁹ Het overgrote deel van de pensioenbezittingen bevindt zich in andere landen; de individuele toerekening is echter principieel complex.

C. De inkomensontwikkeling blijft sterk achter bij de economische groei, vermogensgroei overbrugt het verschil niet¹⁰

7. Van 1977 tot 2008 groeit de economie per hoofd van de bevolking met 60 à 70 procent, vanwege de Financiële crisis en de daaruit voortvloeiende Eurocrisis zakt ze daarna in twee stappen in tot +48% in 2014 (Figuur 2).¹¹ Het gemiddelde marktinkomen van *personen* steeg per saldo niet of nauwelijks. Het aantal werknemers groeide sterk.

8. Het gemiddelde loon daalt aanvankelijk, veert dan weer terug en stagneert volkomen sinds het begin van de jaren negentig. Het wordt in belangrijke mate bepaald door de cao-loonontwikkeling (Figuur 3). Ondanks het feit dat het hier om jaarlonen gaat, die worden beïnvloed door de jaarlijkse gewerkte uren, dat wil zeggen het sterk toegenomen deeltijdwerk. De beloningsontwikkeling daarvan is echter eerder positief geweest blijkens de stijging voor tweede verdieners (+31%). Merk op dat aan de onderkant van het loongebouw het minimumloon nog achterblijft bij de cao-loonontwikkeling.

9. De ontwikkeling van de mediaan van bruto inkomens van *huishoudens* verliep niet beter (Figuur 4). Dit betreft bruto inkomens, die passen bij de economische ontwikkeling. Herverdeling en standaardisering van inkomens komen later aan de orde; ze beïnvloeden de positie van dezelfde huishoudens in de verschillende verdelingen (hun volgorde).

10. Het vermogen van huishoudens zou, zoals gezegd, idealiter het verschil tussen economische groei en inkomens kunnen dekken. Een hele ruwe exercitie¹² vindt een beperkte bijdrage in die richting. Tussen 1 januari 2006 en 31 december 2014 bedraagt het gemiste exploitatieoverschot van de Nederlands economie (na aftrek van kapitaal- en ondernemingsinkomen in de inkomensstatistiek¹³) 930 miljard. Daartegenover groeit het financiële vermogen in de vermogensstatistiek met 136 miljard en het beroepspensioenvermogen (na aftrek van de ingelegde premies, die onderdeel zijn van de inkomensstatistiek) met 443 miljard.¹⁴ Het ongedekte gedeelte dat dan resteert, 350 miljard, blijft aanzienlijk – bijna 40% van de 930 miljard. De pensioenstatistiek is accuraat en het ongedekte deel ontbreekt daarom aan de private vermogensverdeling. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze nog ongelijker verdeeld zijn dan hetgeen al bekend is (de vermogenstop-10% bezit in 2014 bijkans drie kwart van alle financieel vermogen).

¹⁰ Gedetailleerde inkomensgegevens zijn beschikbaar vanaf 1977 maar een doorlopende analyse wordt belemmerd door een sterke reeksbreuk in de gegevens in het jaar 2000. Het CBS hoopt deze volgend jaar voor zover mogelijk gerepareerd te hebben. De vergelijkbare gegevens eindigen op dit moment in 2014. Vermogensgegevens zijn er pas vanaf 2006.

¹¹ Het betreft het netto binnenlands product tegen consumentenprijzen per hoofd van de bevolking.

¹² De uitkomsten zijn van jaar tot jaar volatiel.

¹³ Betaalde rente wordt hier macro-economisch niet afgetrokken van vermogensinkomsten in tegenstelling tot de micro-economische inkomensstatistiek (IPO).

¹⁴ Pensioen vormt geen interpersonele maar een intertemporele inkomensherverdeling, voor dezelfde personen. Individuele pensioenvermogens zijn niet bekend maar waarschijnlijk ongelijker verdeeld dan de lonen omdat bij hogere lonen de pensioenregelingen beter zijn, de werkloosheidskansen lager en de levensverwachting beter.

D. Een sterk groeiende combinatie van personele inkomens in (arbeids)huishoudens¹⁵ compenseert dit deels op huishoudniveau maar dan vooral aan de top van de inkomensverdeling

11. Onder het oppervlak van deze stagnerende inkomensontwikkeling treden grote verschuivingen op, daar gist met name de arbeidsmarkt. Tussen 1977 en 2014 groeide de bevolking met 2,7 miljoen personen of 20% (Tabel 1, A.2). De groei vormt het saldo van gelijktijdige krimp en groei. Kinderen en volwassenen zonder inkomen verdwijnen massaal (-2,6 miljoen), werknemers (+1,6 miljoen), zelfstandigen (+0,4 miljoen) en ook gepensioneerden en uitkeringsgerechtigden (samen +2,6 miljoen) groeien.¹⁶

12. Door de massale groei van tweede verdiensers in huishoudens (+0,75 miljoen) is de traditionele eenverdienersmaatschappij afgelost door de twee- of meerverdiensersmaatschappij. De sterke groei van het aantal werknemers heeft de werkgelegenheidsgraad van personen verhoogd maar niet die van huishoudens. Additionele huishoudens zijn naar rato voorzien van een werknemer en de overige werknemers hebben zich gevoegd in huishoudens waar er al tenminste een aanwezig was.¹⁷ Circa drie kwart van alle werknemers deelt tegenwoordig een huishouden met een of meer andere werknemers. Dat maakt een einde aan de situatie waarin het loon van de voltijds kostwinner in grote lijnen de verdeling van huishoudinkomens bepaalde.

13. Deze veranderingen hebben grote verschuivingen tot gevolg in de inkomensverdeling (Figuur 5). Als de tektoniek van aardeschollen is het aantal tweeverdiensershuishoudens massaal opgeschoven naar de hogere regionen van de verdeling. Voor inkomens is de concentratie aan de top sterker dan voor aantallen (Figuur 6). Dit betreft jaarlonen maar vanaf 2003¹⁸ weten we dat tweede verdiensers meer uren per week werken tegen hogere uurlonen (Figuur 7 A en B). Mede daardoor treedt een steeds sterkere concentratie op van tweede-verdiensersinkomens in de inkomestop-10% (Figuur 8). Tweede verdiensers in die Top-10% ontvangen inmiddels meer dan de helft van alle tweeverdiensersinkomen. Tegelijk maakt de eerste verdiener meer uren per week dan de eenverdiener en verdient hij of zij een hoger uurloon. Het 1,5-verdiensersmodel klinkt geruststellender voor de inkomensongelijkheid dan het is. Het gemiddelde inkomen van tweeverdiensers aan de top is er in geslaagd de 48% economische groei tot 2014 bij te benen. Tegelijk vertonen eenverdiensers een aanzienlijk sterkere concentratie aan de onderkant van de verdeling.

¹⁵ Huishoudens die meer dan de helft van hun bruto inkomen uit loon ontvangen.

¹⁶ Deze gegevens zijn afkomstig van de belastingadministratie en de werkgelegenheidscijfers kunnen afwijken van de arbeidsmarktstatistiek. De groei van uitkeringsgerechtigden en gepensioneerden berust voor een aanzienlijk deel op de juridische individualisering van bestaande uitkerings- en pensioenrechten (AOW) sinds de midden jaren tachtig, niet op een uitbreiding van die rechten.

¹⁷ Het aantal huishoudens groeide met 60%, vergelijkbaar met tweeverdiensers.

¹⁸ In ons land ontbreken doorlopende statistische gegevens over de uurloonverdeling. De hier gepresenteerde gegevens berusten op een eigen combinatie van de inkomensstatistiek IHI met de Enquête Beroepsbevolking (Salverda en Thewissen, 2018)

E. Die combinatie van arbeidsinkomens in huishoudens krimpt nu en beperkt zich in toenemende mate tot hoogopgeleiden; dat versterkt het ongelijkheidseffect

14. De sterke groei van tweeverdieners sinds 1977 is het saldo van langdurige groei en recente krimp. Voorafgaand aan de crisisperiode is al sprake van afnemende paarvorming in de jongere leeftijdsgroep en daarmee van een afnemende frequentie van tweeverdieners (Figuur 9).¹⁹ Dit wordt gemaskeerd door groei onder ouderen, wat de verschuiving naar de top versterkt (Figuur 10). Dit zet op termijn het tweeverdienersmodel onder druk.

15. Tegelijkertijd wordt het tweeverdienersmodel ongelijker. Alleen onder hoogopgeleiden groeit de paarvorming en het twee-verdiene nog (Figuur 11). Zij dragen de verschuiving naar de top: de gewerkte uren en uurlonen van tweede verdieners stijgen snel over de hogere 2-procentgroepen. Deze ontwikkeling in de paarvorming ten gunste van hoogopgeleiden is ook voor 2003 al te traceren.²⁰ Het werpt de vraag op of huishoudvorming moeilijker wordt voor laag en middelbaar opgeleiden. Daarbij lijkt het hebben van kinderen meer een luxe te worden: in de 2-procentgroepen aan de bovenkant van de inkomensverdeling steeg hun aantal licht of daalde het minder (Figuur 6).

16. Hoger opgeleiden zien sinds de crisis ook als enige hun werkgelegenheidsgraad stijgen. Hun opleiding wordt echter in toenemende mate onderbenut, tot 40% van hun populatie, aanzienlijk meer dan op de andere opleidingsniveaus.²¹ Ze bezetten in toenemende mate banen op niet-wetenschappelijk niveau, wat bijdraagt aan een cascade van verdringing op de arbeidsmarkt.

¹⁹ Onder jongere paren blijft de mate van twee-verdiene onveranderd.

²⁰ Salverda en Brals (2016), figuur 6.

²¹ Salverda en Brals (2016), figuur 3.

F. Dit schept sterke, nieuwe uitdagingen voor inkomensherverdeling en huishoudvorming die slechts in samenhang met de arbeidsmarkt kunnen worden opgelost

17. Onder belangrijke invloed van de cao-loonontwikkeling is de loonvorming sterk achtergebleven bij de economische groei (Figuur 3). Voor het minimumloon, dat afhangt van de algemene cao-loonontwikkeling, geldt dat nog sterker vanwege bevrozingen en het achterwege laten van vierjaarlijkse aanpassingen aan de werkelijke loonontwikkeling. Over de jaren heeft de koppeling van minimumloon en uitkeringen, die van groot belang zijn voor de overheidsfinanciën, tot een omkering geleid waarin niet langer de cao-loonontwikkeling het minimumloon bepaalt maar omgekeerd overheidsbeleid verlangt dat cao-lonen aan de onderkant worden verlaagd. Dit vergroot de ongelijkheid van het loonebouw en verzwakt de onderhandelingspositie van werknemers en hun organisaties. Verlangens voor een positievere loonvorming, die onder andere worden geuit om internationale onbalans te verminderen, kunnen hier beginnen. Om te beginnen kan de halfjaarlijkse aanpassing van het minimumloon worden gebaseerd op het indexcijfer van cao-lonen inclusief jaarlijkse beloningselementen zoals dertiende maand, dat een iets gunstiger ontwikkeling vertoont. Een serieuze vierjaarlijkse aanpassing lijkt echter essentieel.

18. De massale opkomst van tweeverdieners beïnvloedt behalve de inkomensverdeling ook de werkgelegenheidsverdeling. In de voltijds-kostwinnerswereld bevinden laagbetaalde werknemers en hun huishoudens zich onderin de inkomensverdeling, nu worden ze gespreid over de volle breedte van de verdeling, tot aan de top (Figuur 12). Van de banen met het laagste beroepsniveau bevindt zich meer dan een derde in de bovenste helft van de verdeling. Twee laagbetaalde tweeverdieners kunnen samen hogerop klimmen, of tweede en derde verdieners verrichten laagbetaald werk naast een eerste verdienster met goedbetaald werk. Het eerste komt zeker voor maar het tweede is aanmerkelijk belangrijker. In de bovenste helft van de inkomensverdeling wordt 60 à 75 procent verricht door additionele verdieners. Zij concurreren aan de onderkant van de arbeidsmarkt - tegen de achtergrond van een hoger inkomen, doorgaans op deeltijdbasis en met een betere opleiding - met het laagopgeleide arbeidsaanbod dat op deze banen is aangewezen en voor het inkomen afhankelijk is van werken in voltijd. De overgrote meerderheid van deze laagopgeleide banen is tegenwoordig in deeltijd en wordt ingenomen door beter opgeleide personen. Het leidt tot een vicieuze cirkel van grotere inkomens- en arbeidsmarktongelijkheid. Het is van groot belang dat beleid dat werken aan de onderkant wil bevorderen hiermee rekening houdt en zich niet louter richt op lagere lonen en loonkosten. Wanneer we ons er bij neer zouden leggen dat deze situatie niet te veranderen is dan is invoering van een earned income tax credit gewenst. Dat biedt laagopgeleiden een aanvullend inkomen zodra ze er in slagen een dergelijke baan in deeltijd te bemachtigen. Een eerste stap kan zijn hen de volledige arbeidskorting toe te kennen vanaf de helft van het minimumloon. Verbeterde inkomensherverdeling ten gunste van kinderen kan dit verder ondersteunen.

19. Al is de eenverdienerswereld verdwenen, er zijn nog wel degelijk eenverdieners over: 1,9 miljoen, die even zo vele huishoudens vormen. Richtten we ons op de eenverdieners met een meerpersoonshuishouden: 11 procent van de werknemers in 18 procent van de huishoudens en met 15 procent van alle looninkomen. In verhouding tot de massa van tweeverdieners leidt dit tot een belangrijk probleem van solidariteit: waarom inkomen herverdelen naar huishoudens waarin slechts een persoon een overigens vergelijkbare positie op de arbeidsmarkt inneemt? Voorzover de eenverdieners geconcentreerd zijn aan de onderkant is ook dit op te lossen met een EITC en een verbetering voor kinderen.

20. De inkomstenbelasting kent sinds 2001 de arbeidskorting die maximaal wordt op het niveau van het minimumloon. Bedoeld als gunstiger voor de onderkant van de verdeling en als stimulans voor

betaald werk sorteert ze in de tweeverdienerswereld ook een omgekeerd effect. Het laagbetaalde werk raakt oneigenlijk verspreid over de hele inkomensverdeling zoals we hierboven al zagen in de brede spreiding van laagopgeleide beroepen. Het betreft echter ook werk dat (per uur) beter beloond is, omdat het belastingstelsel op jaarbasis werkt en op die basis naar het minimumloon kijkt. Dit spreekt direct uit het feit dat meer dan een derde deel van de volwassen vrouwen verdienen heeft tot aan het niveau van het minimumloon op jaarbasis – en klaarblijkelijk de gewerkte uren aanpast – tegenover minder dan 7 procent die het minimumloon verdient op uurbasis. (Figuur 13).

21. Van de bruto inkomensverdeling is het twee stappen: via belasting- en premieheffing²² naar de netto inkomensverdeling, en via standaardisering van de netto naar de gestandaardiseerde inkomensverdeling. De laatste staat centraal in het inkomensbeleid. Beide stappen leiden tot forse verschuivingen in de inkomensverdeling.²³ Die verschillen bovendien aanzienlijk tussen huishoudens van werknemers en zelfstandigen (Figuur 14A-B). Arbeidshuishoudens zakken omlaag uit de bovenste helft van de bruto verdeling naar de onderste helft in de netto verdeling, en vervolgens uit de bovenste 30 procent van de netto verdeling naar het brede midden (decielen 4–6) van de gestandaardiseerde verdeling. Zelfstandigenhuishoudens schuiven juist omhoog van het uitgestrekte midden (decielen 3–7) van de bruto verdeling naar de bovenste 20 procent van de netto-verdeling; standaardisering maakt voor hun verdeling nauwelijks verschil.

Deze effecten wijzen op de belangrijke bijdrage die de huishoudvorming levert aan de uiteindelijke, gestandaardiseerde inkomensverdeling. Meer eenpersoonshuishoudens²⁴ en minder kinderen beïnvloeden deze uitkomsten. Relatief meer kinderen aan de bovenkant (Figuur 5) doen de Top-10% relatief sterker dalen van netto naar gestandaardiseerd. De gestandaardiseerde inkomens-(on)gelijkheid weerspiegelt dus niet alleen effecten van inkomensbeleid. De hamvraag is of de inkomensongelijkheid zelf ook de huishoudvorming beïnvloedt en daar een vicieuze cirkel schept van grotere ongelijkheid naar selectieve paarvorming en inkomensverwerving naar verder groeiende ongelijkheid. Aanwijzingen daarvoor vonden we in de verminderde paarvorming onder lager en middelbaar opgeleiden.

²² Inclusief beroepspensioenpremies die zoals gezegd niet herverdelen tussen individuen.

²³ De eerste stap berust op directe waarneming van betaalde belastingen en premies. De tweede stap geeft de betekenis aan die het netto inkomen heeft voor het ontvangende huishouden gelet op het aantal leden en de schaalvoordelen van een gezamenlijk huishouden (één woning, koelkast etc.). Deze stap berust niet op directe waarneming maar op een statistische bewerking, die op uiteenlopende manieren gemaakt kan worden, afhankelijk van hoe de schaalvoordelen worden ingeschat (het CBS doet dan anders dan de OECD, die bovendien ook nog een verkorte methode hanteert).

²⁴ Voor eenpersoonshuishoudens is het gestandaardiseerde inkomen per definitie gelijk aan het netto inkomen. Hun groei vermindert het gelijkmakende effect van schaalvoordelen en soupeert een deel van de economische groei op.

Leesvoer

- Top Incomes, Income and Wealth Inequality in the Netherlands: The first 100 Years 1914–2014 – what’s next? Paper gepresenteerd op The legacy of Tony Atkinson in inequality analysis. LIS/LWS Users Conference 2018, Luxembourg 3-4 May. <http://www.lisdatacenter.org/wp-content/uploads/files/uc2018-s1-2.pdf> (met Stefan Thewissen). ‘How has the middle fared in the Netherlands? A tale of stagnation and population shifts’. In: Nolan, ed., *Inequality and Inclusive Growth in Rich Countries: Shared Challenges and Contrasting Fortunes*. 2018. Oxford University Press. <https://global.oup.com/academic/product/inequality-and-inclusive-growth-in-rich-countries-9780198807032?q=brian%20nolan&lang=en&cc=nl>. Alternatief: <https://www.inet.ox.ac.uk/library/view/920>
- ‘The Netherlands: Is the Polder Model behind the curve with regard to growing household income inequality.’ Vaughan-Whitehead, ed. *Reducing Inequalities in Europe. How Industrial Relations and Labour Policies Can Close the Gap*. Edward Elgar. 2018. <http://www.e-elgar.com/shop/reducing-inequalities-in-europe>
- ‘Low earnings and their drivers in relation to in-work poverty’. In: Lohmann & Marx, eds. *Handbook of Research on In-Work Poverty*. Edward Elgar. 2018. <http://www.e-elgar.com/shop/handbook-on-in-work-poverty>
- (met Bas van Bavel). ‘CBS meet méér ongelijkheid, maar verkoopt het als minder’. 2017 <http://www.mejudice.nl/artikelen/detail/cbs-meet-meer-ongelijkheid-maar-verkoopt-het-als-minder>
- ‘Hollen om stil te staan? Tweeverdieners en de Nederlandse middenklasse sinds 1990’. In: Engbersen, Snel en Kremer, eds. *De Val van de Middenklasse? Het Stabiele en Kwetsbare Midden*. 2017. WRR, Den Haag. <https://www.wrr.nl/publicaties/publicaties/2017/07/06/de-val-van-de-middenklasse-per-hoofdstuk>
- (met Paul de Beer and Wike Been) *The interplay between the minimum wage and collective bargaining in the Netherlands. An overview and a case study of three sectors*. AIAS Working Paper 173. 2017. <http://www.uva-aias.net/nl/working-papers/aias/2017/the-interplay-between-the-minimum-wage-and-collective-bargaining-in-the-netherlands>
- (met Eelco de Jong) *The Dutch middle class in times of growing income inequality 1990-2014: The crucial rise of dual earners*. AIAS Working Paper 171. 2017. <http://www.uva-aias.net/nl/working-papers/aias/2017/the-dutch-middle-class-in-times-of-growing-income-inequality-1990-2014-the-crucial-rise-of-dual-earners>
- ‘The European Union’s income inequalities’. *Research on Finnish Society*. 9:51-60. 2016. <http://www.finnresearch.fi/06EUinequality.pdf>
- ‘Stagnating incomes and the middle class in the Netherlands: running to stand still?’ In Vaughan-Whitehead, ed. *Europe’s Disappearing Middle Class? Evidence from the World of Work*. Edward Elgar. 2016.
- (met Daniella Brals) ‘Opleiding, deeltijdarbeid en huishoudens: Meritocratie op de arbeidsmarkt sinds 1990’. In: De Beer & Van Pinxteren, eds. *Meritocratie. Op weg naar een nieuwe klassensamenleving?* 135-164. Amsterdam University Press. 2016. <https://oopen.org/search?identificer=609931>
- The tsunamis of educational attainment and part-time employment, and the change of the labour force 1960-2010: what can be learned about self-reinforcing labour market inequality from the case of the Netherlands in international comparison?* ImProVe Discussion Paper No 16/04. Antwerp: Herman Deleeck Centre for Social Policy – University of Antwerp. 2016. http://improve-research.eu/?page_id=37.
- ‘EU policy making and growing inequalities’. *European Economy. Discussion Paper 008*. European Commission ECFIN. 2015. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/eedp/pdf/dp008_en.pdf
- ‘Vermogensongelijkheid op recordhoogte’. <http://www.mejudice.nl/artikelen/detail/vermogensongelijkheid-op-recordhoogte>. 2015.
- ‘Individual Earnings and Household Incomes: Mutually Reinforcing Inequalities?’ *European Journal of Economics and Economic Policies*, 12:2,190–203. 2015.
- (met Daniele Checchi). ‘Labour-market institutions and the dispersion of wage earnings’. In: Atkinson & Bourguignon, eds. *Handbook of Income Distribution vol. 2*. 2014. <http://store.elsevier.com/product.jsp?isbn=9780444594303>
- ‘De tektoniek van de inkomensongelijkheid in Nederland’. In: Kremer, Bovens, Schrijvers en Went, red. *Hoe ongelijk is Nederland?*, 39-58. WRR / Amsterdam University Press, 2014. <http://dare.uva.nl/record/1/446071>
- (met anderen) *Growing Inequalities and Their Impacts in the Netherlands*. <http://www.gini-research.org/system/uploads/512/original/Netherlands.pdf>
- ‘Merit en werk in 1960–2010: Effecten van de Nederlandse onderwijs- en deeltijdsunami’s’. In: Van de Werfhorst, red. *Een kloof van alle tijden. Verschillen tussen lager en hoger opgeleiden in werk, cultuur en politiek*. 53–81. 2015. Amsterdam University Press.

'Inkomen, herverdeling en huishoudvorming 1977–2011: 35 jaar ongelijkheidsgroei in Nederland.' *TPEdigitaal* 2013, 7:1, 66-94.

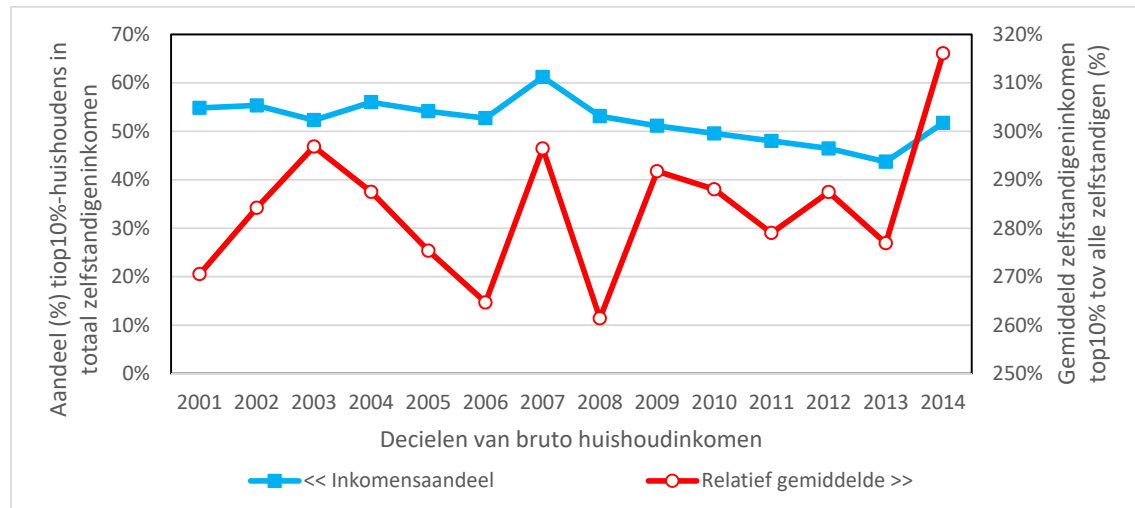
https://www.tpedigitaal.nl/sites/default/files/bestand/inkomen_herverdeling_en_huishoudvorming_1977-2011_35_jaar_ongelijkheidsgroei_in_nederland.pdf

'Arbeidsmarkt, ongelijkheid en de crisis.' *TPEdigitaal*. 2012, 5:4, 82–97.

https://www.tpedigitaal.nl/sites/default/files/bestand/arbeidsmarkt_ongelijkheid_en_de_crisis.pdf

Aanhangsel

Figuur 1 De Top-10% van (alle) huishoudens onder de inkomens van zelfstandigen handhaaft zich, 2001–2014²⁵

Toelichting: In 2001 hebben de inkomens van de zelfstandigen uit huishoudens in de Top-10% van alle huishoudens een aandeel van 55% van het inkomen van alle zelfstandigen. Hun gemiddelde inkomen bedraagt 270% van het algemene gemiddelde van zelfstandigen.

Bron: CBS/Statline, Samenstelling inkomens; particuliere huishoudens, kenmerken, 2001-2014.

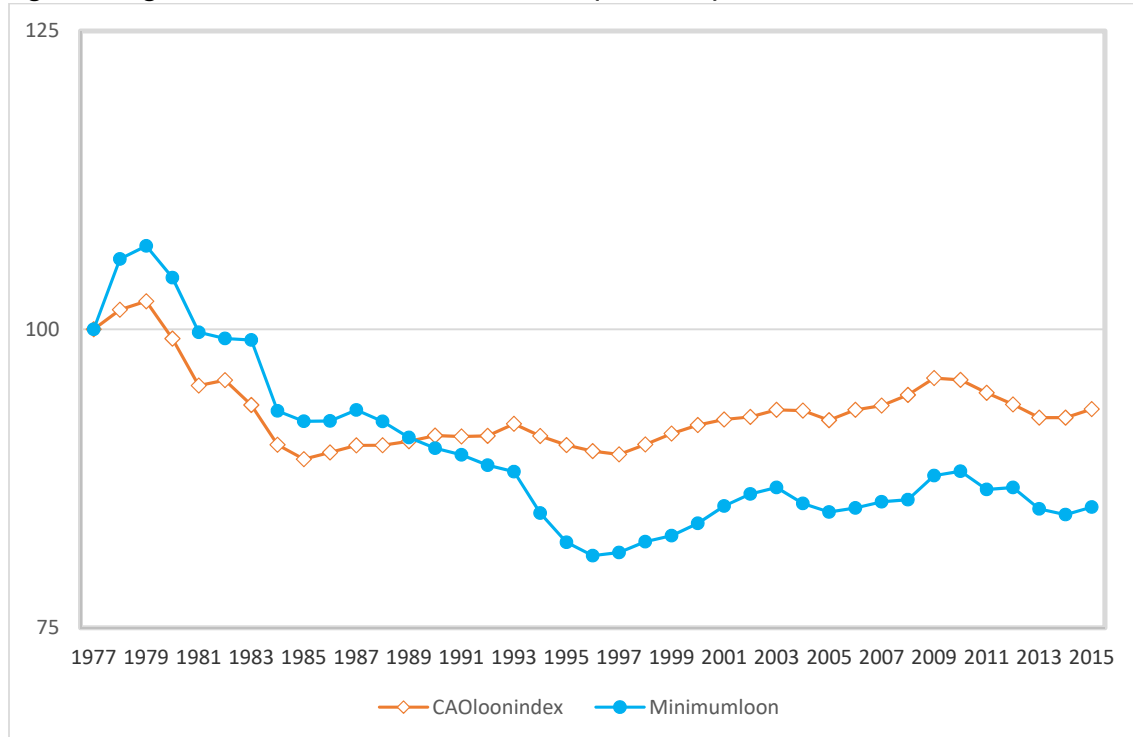
Figuur 2 Bruto personele inkomens en economische groei (1977=100, prijzen van 2014), 1977–1999/2001–2014

Jaar	BBP producentenprijzen	BBP consumptieprijzen	Zelfstandigen	Alle werkenden	Werknemers	Tweede verdiemers
1977	100	100	100	100	100	100
1980	100	100	100	100	100	100
1985	100	100	100	100	100	100
1990	110	110	110	110	110	110
1995	120	120	120	120	120	120
2000	150	150	150	150	150	150
2005	160	160	160	160	160	160
2010	170	170	170	170	170	170
2014	170	170	170	170	170	170

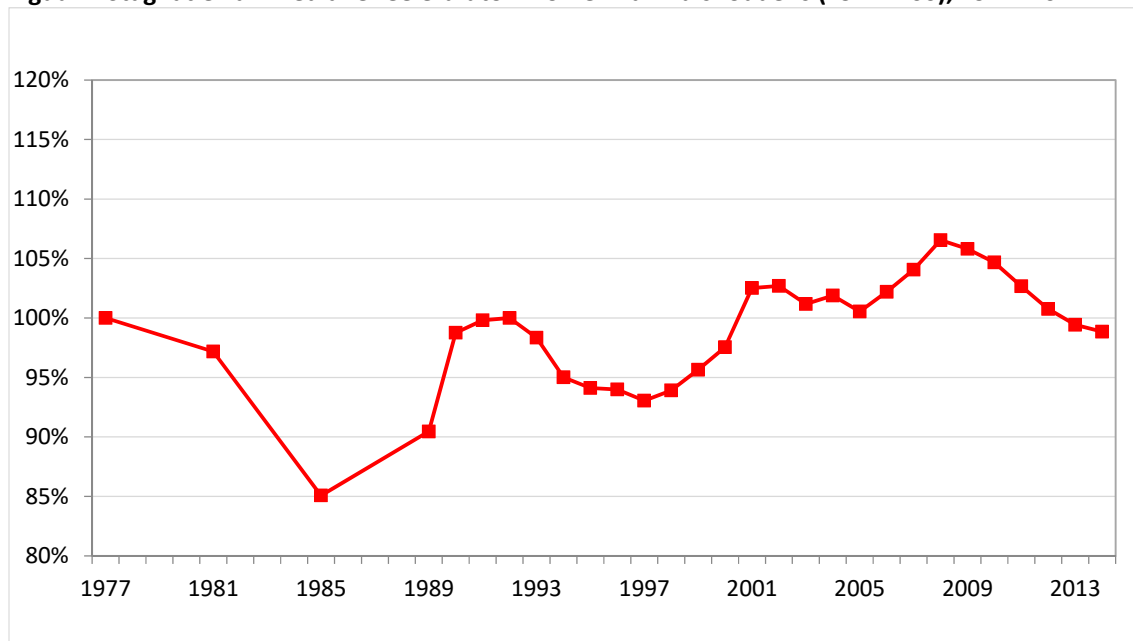
Toelichting: In 2014 lag het gemiddelde jaarloon van tweede verdiemers in koopkracht 31% hoger dan in 1977, inclusief 6% die gemoeid is met de reeksbreuk van 1999/2001. Ontwikkeling na correctie voor inflatie. Consumentenprijzen stegen sterker dan producentenprijzen.

Bron: Salverda en Thewissen (2018).

²⁵ Schatting inclusief inkomen uit DGA-dividend, onroerend goed en ander vermogen in handen van zelfstandigenhuishoudens. Eigen berekening uit CBS/Statline (IPO).

Figuur 3 Stagnatie van cao-lonen en minimumloon (1977=100), 1977–2014

Bron: De Beer, Been en Salverda (2017).

Figuur 4 Stagnatie van mediane reële bruto inkomen van huishoudens (1977=100), 1977–2014

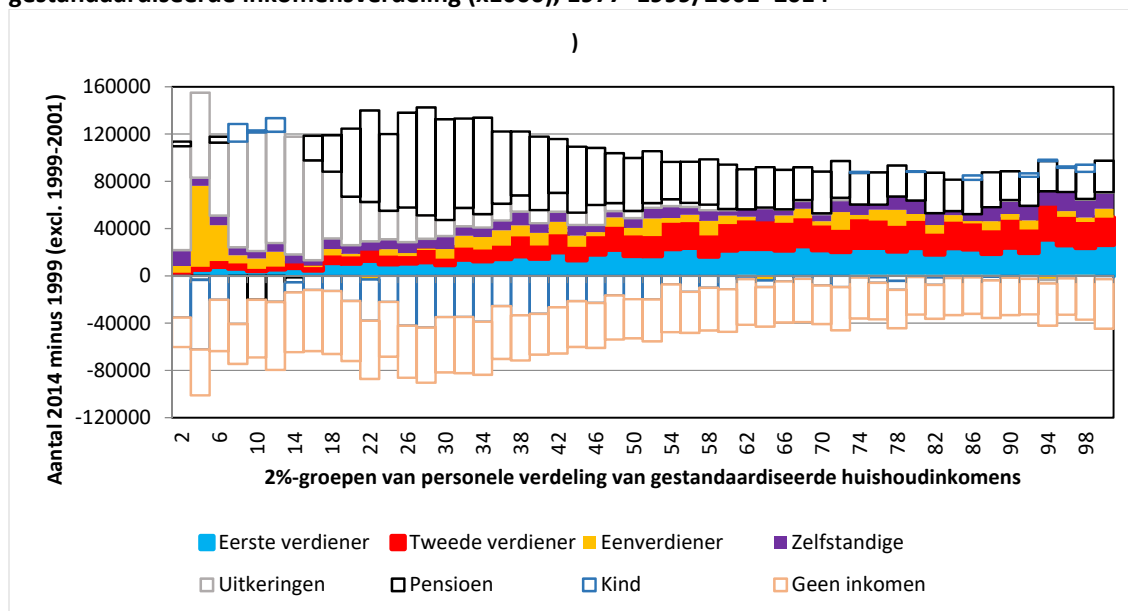
Toelichting: In 2008 ligt het mediane inkomen in koopkracht 6,5% boven het niveau van 1977.

Bron: Salverda, 'Tektoniek ...' (2014)

Tabel 1. Posities in gestandaardiseerde inkomensverdeling tussen 1977 en 2014

	A. Verschuivingen		B. Situatie 2014	
	Aantallen x1000	Inkomens x mld €- 2014	Aantallen x1000	Inkomens x mld €- 2014
Eenverdiener	404	10	2025	76
Eerste verdiener	850	57	2305	116
Tweede verdiener	749	26	2037	47
Zelfstandige	434	4	666	26
Pensioen	1748	41	1582	68
Uitkering	1034	10	2371	24
Kind	-696	nvt	3560	nvt
Geen inkomen	-1938	nvt	879	nvt
Overig	130	-1	480	7
Totaal	2715	147	15906	364

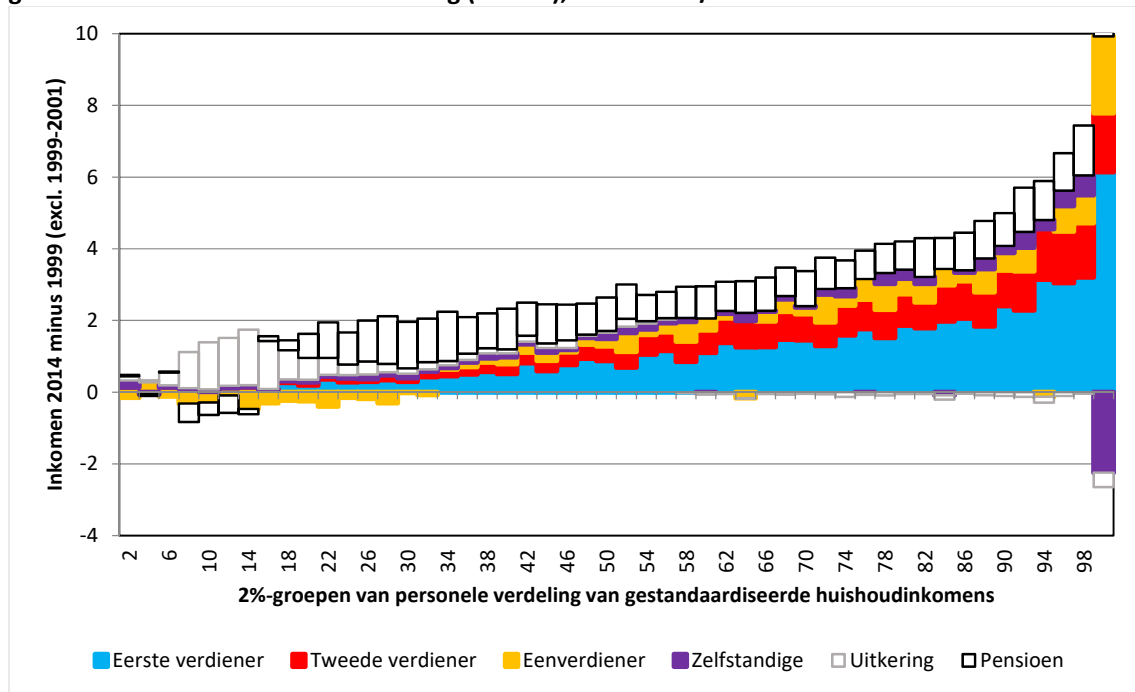
Bron: Salverda en Thewissen (2018).

Figuur 5 Verschuivingen van aantallen personen naar inkomenspositie in 2-procentgoepen van de gestandaardiseerde inkomensverdeling (x1000), 1977–1999/2001–2014

Toelichting: In de onderste 2 procent van de inkomensverdeling groeide het aantal personen met een uitkering met 88.000.

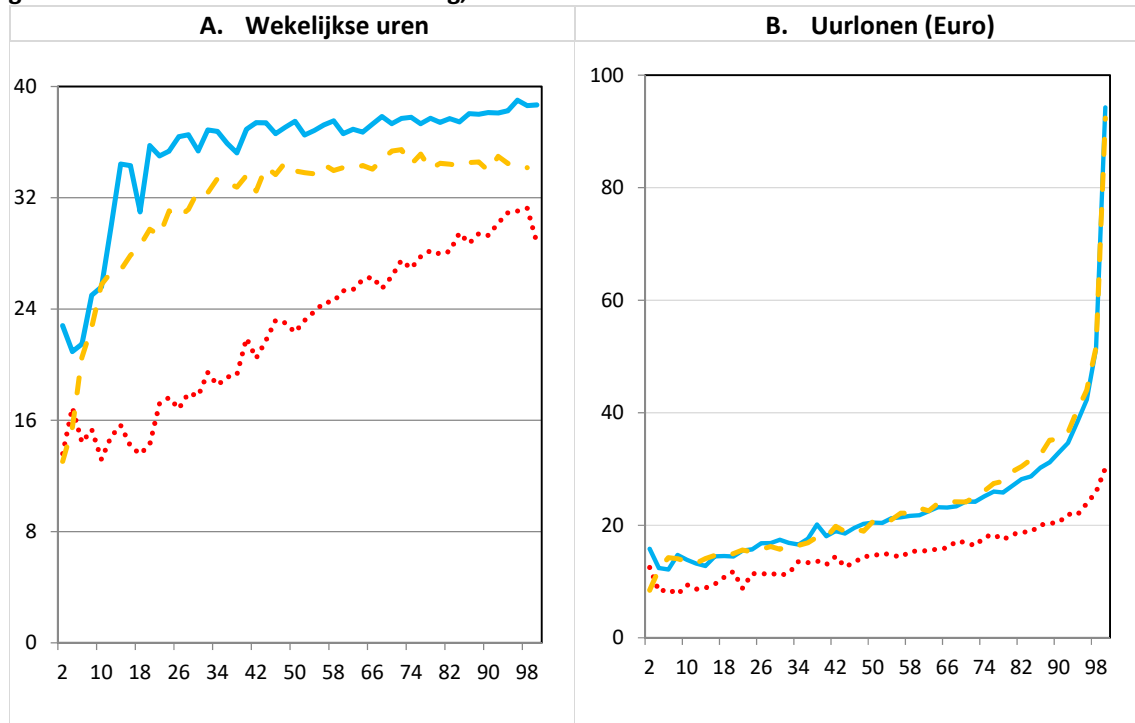
Bron: Salverda en Thewissen (2018).

Figuur 6 Verschuivingen van personele inkomens naar inkomenspositie in 2-procentgroepen van de gestandaardiseerde inkomensverdeling (x€ mld), 1977–1999/2001–2014

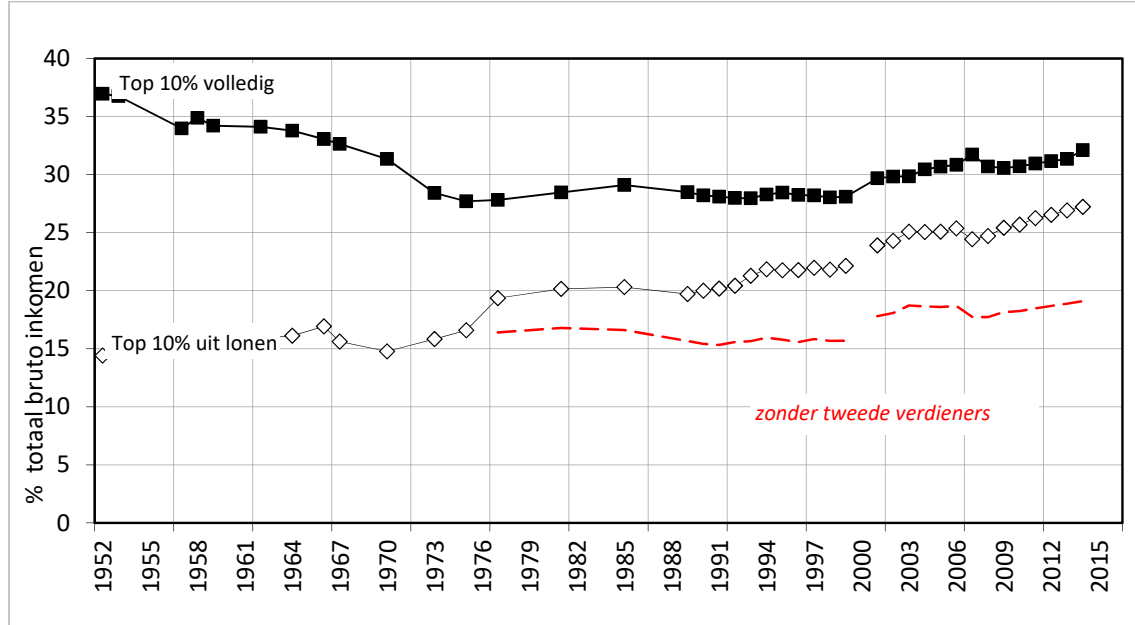
Bron: Salverda en Thewissen (2018).

Figuur 7 Wekelijkse arbeidsduur en uurlonen, gemiddeld per 2-procentgroep van de gestandaardiseerde inkomensverdeling, 2003–2014.

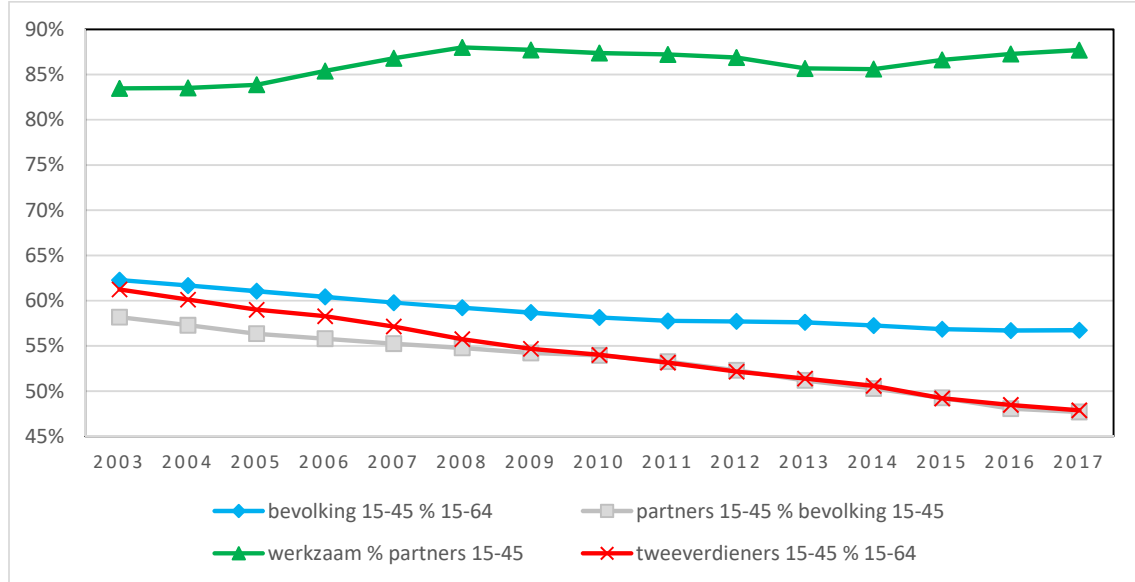
Bron: Salverda en Thewissen (2018).

Figuur 8 Looninkomens in de Top-10% van bruto huishoudinkomens, 1952–2015

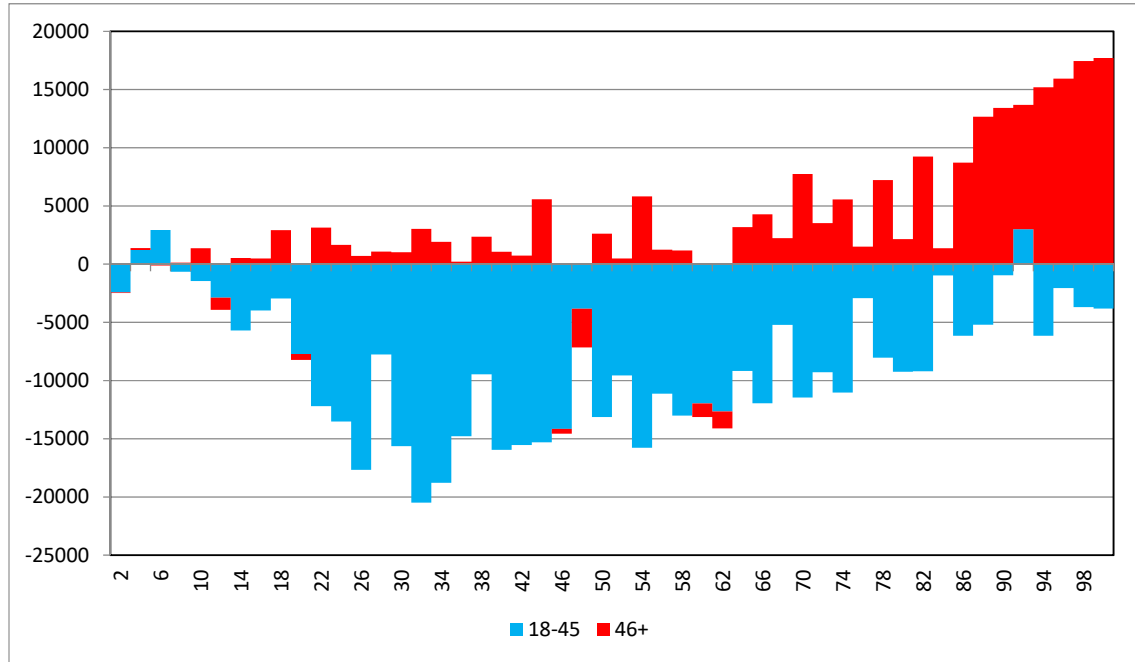
Bron: Salverda, 'Top incomes ...' (2018).

Figuur 9 Paarvorming en tweeverdieners onder 15-44 jarigen, 2003–2014

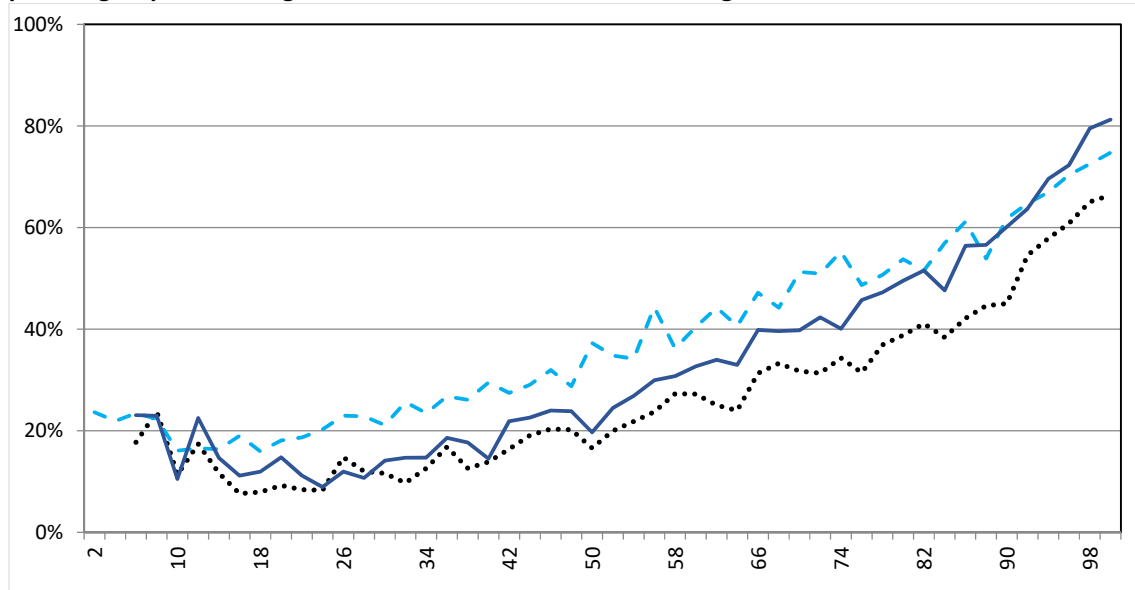
Bron: CBS/Statline, Arbeidsdeelname; positie in het huishouden

Figuur 10 Verschuivingen van aantallen tweeverdieners onder jongeren en ouderen naar inkomenspositie in 2-procentgroepen van de gestandaardiseerde inkomensverdeling (x1000), 2008–2014

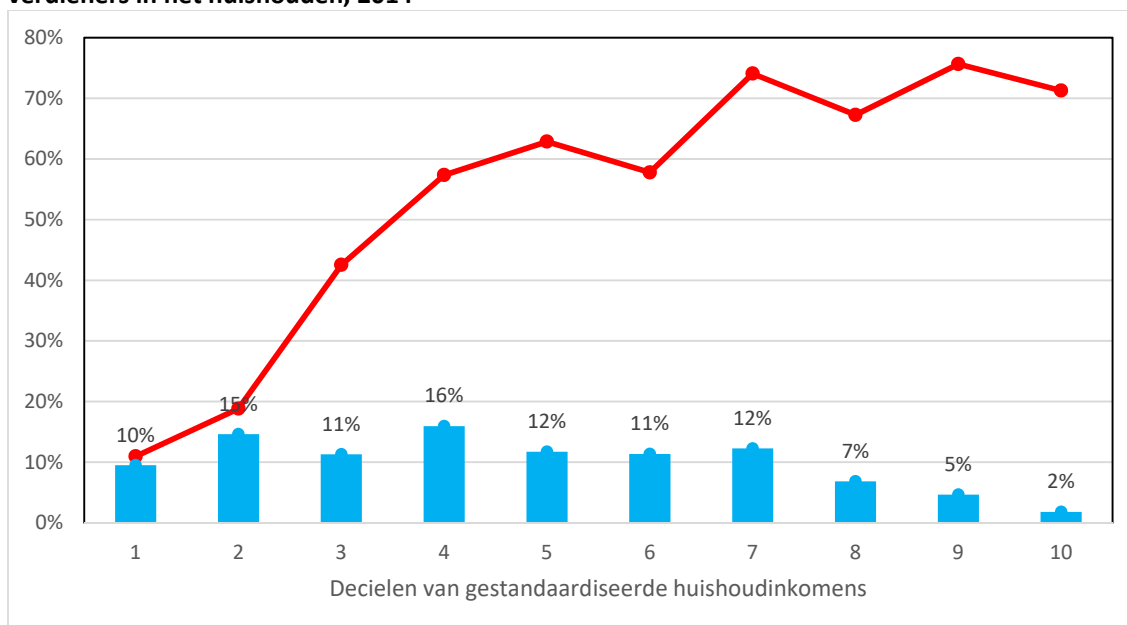
Bron: Salverda en Thewissen (2018).

Figuur 11 Percentage hoogopgeleiden onder verdienertypes naar inkomenspositie in 2-procentgroepen van de gestandaardiseerde inkomensverdeling, 2003–2014

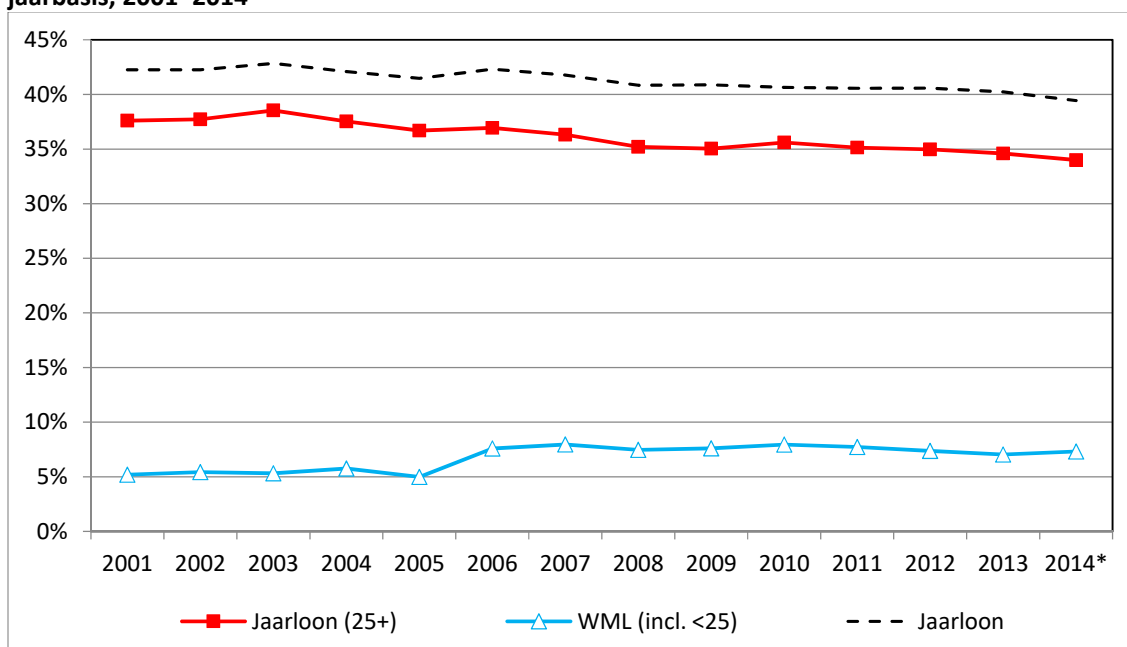
Bron: Salverda en Thewissen (2018).

Figuur 12 Spreiding van elementaire beroepen over de inkomensverdeling en bijdrage van 2^e en 3^e verdiener in het huishouden, 2014

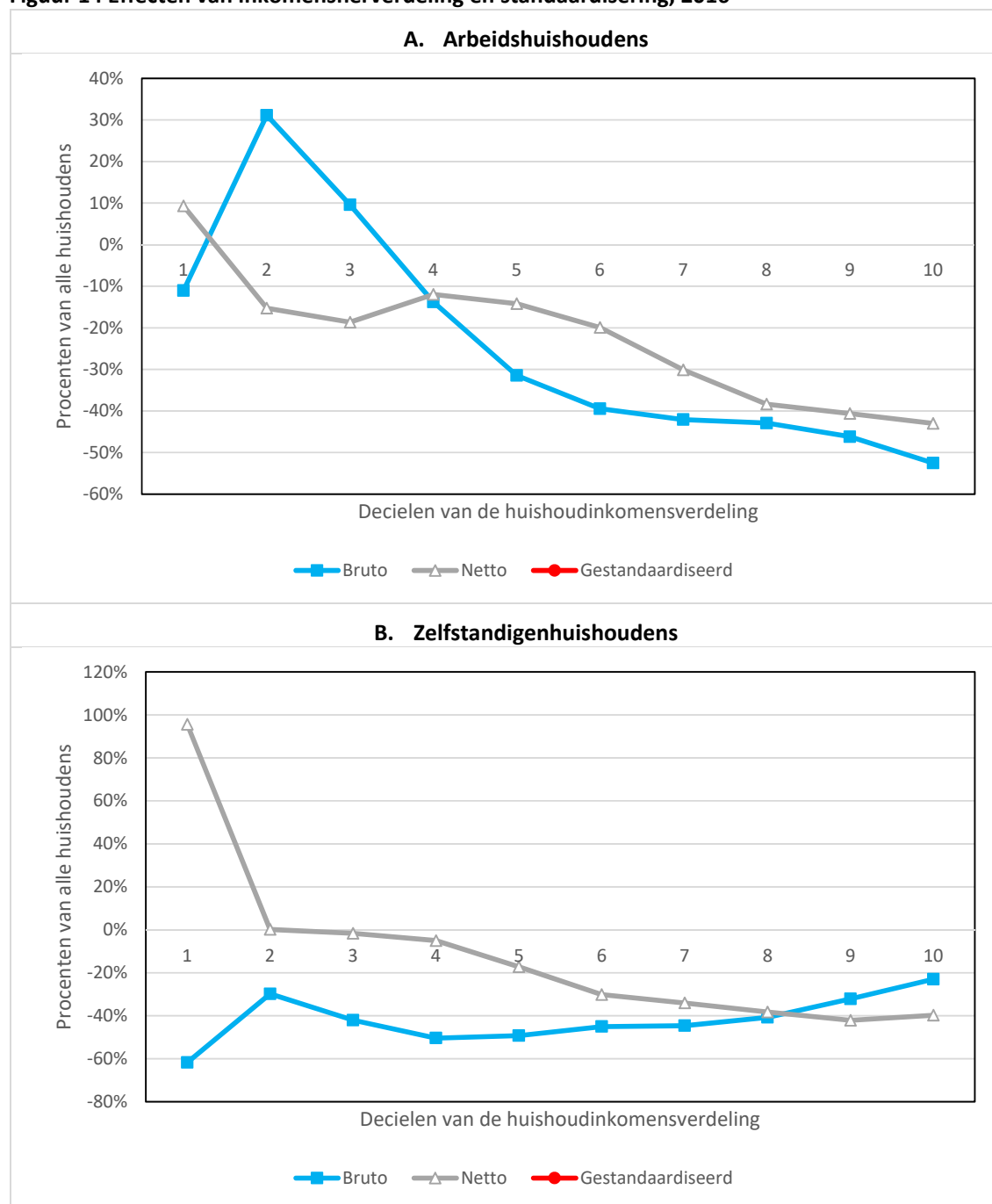
Bron: Eigen berekening uit EU-SILC

Figuur 13 Percentage werkzame vrouwen met loon tot en met het minimumloon op uur- en jaarbasis, 2001–2014

Bron: CBS/Statline, Inkomensklassen; personen in particuliere huishoudens naar kenmerken

Figuur 14 Effecten van inkomensherverdeling en standaardisering, 2016

Bron: CBS/Statline, Inkomen van huishoudens; inkomensklassen, huishoudenskenmerken